

УДК 342.951:351.82

Коропатнік І.М.

*к.ю.н., доцент, начальник кафедри військового права військового факультету
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ МИРОТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі Україна розбудовує систему своєї національної безпеки у порівняно нестабільному міжнародному середовищі, за умов неучасті в оборонних союзах і за різноспрямованих військово-політичних орієнтацій держав свого найближчого географічного оточення.

Підкреслимо, що в епоху глобалізації пріоритетом є забезпечення сталого розвитку. Роль воєнної безпеки знижується в умовах економізації міжнародних відносин, а спроби реалізації політичного впливу шляхом застосування військової сили неодноразово доводили свою неспроможність. Але традиційна «важка» безпека не зникла з переліку необхідних компонентів сталого розвитку, щонайменше як фактор попередження застосування сили або тиску загрозою її завдати, а була вимушена переорієнтуватись на виконання інших нових завдань. Безпрецедентний у сучасній історії терористичний акт 11 вересня 2001 р. поставив світ перед необхідністю перегляду стратегії та політики безпеки на глобальному, регіональному та національному рівнях з урахуванням їхнього глибинного взаємозв'язку.

Система міжнародних відносин дедалі більше стає безпекоцентричною – чинники глобальної та регіональної безпеки й стабільності стають чи не найвизначальнішими у формуванні нового світового ладу. У світлі нового бачення тероризм постає не тільки як засіб з'ясування політичних суперечностей, а й як одна із форм ведення війни. Усвідомлення зазначених обставин спонукало міжнародні організації та національні держави до застосування всіх наявних можливостей протидії тероризму, насамперед силових. Саме

збройні сили виявилися найбільш мобільним засобом вирішення питання щодо радикальної зміни середовища, в якому могли вільно розвиватися та формуватися терористичні структури. По суті, XXI століття започаткувало принципово нову парадигму безпеки, характерними рисами якої стала можливість превентивного застосування сили за межами національної території з метою упередження та нейтралізації загроз національній і міжнародній безпеці. Загалом нова парадигма оборонної політики, що формується в реаліях сучасного світу, спрямована на створення ефективних механізмів безпеки, орієнтованих на протидію асиметричним загрозам. Вона не тільки пов'язана із збільшенням у міжнародній політиці ролі сили, але й потребує глибокої кооперації та ширшого співробітництва між воєнно-політичними структурами цивілізованих країн, запровадження нових механізмів взаємодії, зокрема шляхом створення більш гнучких альянсів та коаліцій. Суттєві трансформації відбуваються на національному та регіональному рівнях. Принцип превентивного застосування сили за межами національної території став визначальною ознакою нової оборонної стратегії та політики США, Росії. Необхідність реагувати на асиметричні загрози стала потужним поштовхом до реформування збройних сил, які мають бути більш мобільними, швидкими та гнучкими.

Таким чином, посилення в міжнародній політиці ролі силового компонента та розвиток консолідації воєнно-політичної діяльності по боротьбі з нетрадиційними загрозами призвели до зміцнення діючих та запровадження нових механізмів взаємодії як у двосторонніх, так і у багатосторонніх відносинах, а на на-

ціональному рівні прискорили процес об'єднання можливостей різних силових структур, оптимізації їх взаємодії у боротьбі з новими загрозами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, пов'язана із збільшенням у міжнародній політиці ролі сили, поглиблення кооперації та ширшого співробітництва між воєнно-політичними структурами цивілізованих країн, запровадження нових механізмів взаємодії (зокрема і в миротворчих операціях) досліджувалася такими українськими та російськими фахівцями, як Голопатюк Л.С., Гречанінов В.О., Заросило В.О., Кивлюк В.С., Кудашкін О.В., Лунник О.І., Мельник О.М., Теличкін О.М., Шамрай В.О. Шекера О.Г. Разом з тим аналіз робіт вищезазначених вчених дає змогу дійти висновку, що українськими фахівцями недостатньо уваги приділено механізмам застосування Україною свого миротворчого потенціалу в СНД та Чорноморському регіоні.

Формулювання завдання дослідження. Враховуючи нові підходи до ролі миротворчості в системі забезпечення глобальної безпеки автор поставив перед собою завдання визначити основні напрямки та перспективи миротворчого потенціалу України в Чорноморському регіоні та СНД.

Виклад основного матеріалу. Водночас ефективність державної політики у цих напрямках визначальним чином впливає на місце країни в новому глобальному порядку.

Тобто воєнна сила залишається одним із найважливіших та впливовіших інструментів політики держав. Як було відзначено на початку, незважаючи на тенденції збільшення миролюбної політики держав та зменшення в світовій практиці випадків прямого застосування сили прослідковується посилення змагальності та нарощування потенціалів в іншій площині.

Це виражається в нарощуванні зусиль держав по розбудові систем безпеки в євроатлантичному регіоні та опосередковано проявляється в розширенні правових підстав

застосування та удосконаленні самих інструментів оперативного реагування – миротворчих операцій як найефективнішого інструменту превентивної діяльності щодо протидії тероризму, локальним конфліктам, наркотрафіку, техногенним катастрофам та інше.

Дана теза знаходить своє підтвердження у наступних фактах:

Можемо констатувати, що в останній час відбувається явне посилення позицій ОДКБ на теренах СНД і подальше удосконалення ефективності його застосування.

З цього питання позиція Росії була викладена у виступі Міністра оборони Російської Федерації Сергія Іванова, який наголосив, що «...пріоритетом для Росії є участь у миротворчих операціях на пострадянському просторі, де активно впроваджуються миротворчі зусилля.

Для Росії, як і для кожної держави, найбільш важливим аспектом миротворчої діяльності є реалізація її стратегічних інтересів.

У 2012 році відбулося засідання міністрів оборони держав СНД, на якому розглянуто більш ніж 20 питань за різними напрямами взаємодії військових відомств держав СНД.

Міністри оборони розглянули питання створення й удосконалення сумісних систем військового призначення, частково узгоджені пріоритетні напрями військово-технічного співробітництва в частині створення сумісної системи зв'язку та автоматизації ЗС держав СНД, розглянуті перспективи розвитку єдиної системи державного радіолокаційного упізнавання.

Результати засідання дозволять послідовно удосконалювати систему багатостороннього військового співробітництва у форматі партнерських взаємовідносин на просторі СНД, розвинути взаємовигідну взаємодію у військовій сфері на основі суспільних та національних інтересів.

Необхідно акцентувати увагу, на тому, що співробітництво України і СНД у військовій сфері є одним із найскладніших питань в українсько-російських відносинах. Обидві

країни пройшли складний шлях розв'язання болісних проблем, таких як розподіл стратегічного та тактичного озброєння й військової техніки, виведення ядерної зброї з України, дислокація Чорноморського флоту РФ на території України тощо. Залишилися деякі важливі спільні елементи оборонної структури (фрагментарна участь України в системах протиповітряної та протиракетної оборони).

Водночас залишилися проблеми, що продовжують і сьогодні збуджувати політичні пристрасті в українському політикумі та боляче відбиваються у суспільстві в цілому. Цим і зумовлюються основні застереження щодо військово-політичного співробітництва з Росією.

Особливо це стосується розв'язання Придністровської кризи, врегулювання конфліктів у Нагірному Карабасі (Азербайджан), Абхазії та Південній Осетії (Грузія).

Але саме у цих регіонах миротворчий потенціал України може реалізовуватися більш активно.

Набагато ширші можливості співробітництва у військово-технічній сфері, що зумовлено значним технічним потенціалом України.

Європейський союз продовжує наполегливо й поступово наближатися до реальної можливості впливати на вирішення проблем європейської та міжнародної безпеки.

За останнє десятиліття ЄС спромігся створити свою ефективну військову складову як важливу ланку ініціативи під назвою Європейська політика безпеки та оборони (ЄПБО). Зокрема створення та розвиток військових контингентів дозволили Євросоюзу взяти на себе виконання миротворчих місій як на Європейському континенті, так і за його межами.

Перспективним напрямом співробітництва України та ЄС у сфері безпеки є миротворча діяльність. Прогнозують посилення цієї складової діяльності Євросоюзу: уже відбулася передача повноважень від НАТО до Євросоюзу з урегулювання конфліктів на Балканах. Між цими організаціями розпочалися переговори щодо активного залучення можливостей

та ресурсів ЄС до врегулювання конфліктів на Близькому Сході, в інших регіонах Азії та Північної Африки; посилено увагу керівництва ЄС до превентивної антикризової політики Брюсселя як складової СЄПБО. ЄС планує направити свої військові миротворчі контингенти саме до тих регіонів, де перебувають українські миротворці.

Можна припустити, що Євросоюз залучатиме Україну до стратегічних авіаційних перевезень, зокрема українську транспортну авіацію для перевезення військових, зброї і техніки в межах миротворчих й антитерористичних операцій.

ЄС і надалі приділяє увагу розбудові регіональних структур біля кордонів держав – учасниць ЄС. Була реалізована спільна ініціатива щодо створення та функціонування багатонаціонального військово-морського з'єднання BLACKSEAFOR. Україна отримала статус повноправного члена в рамках Ради Міністрів оборони держав Південно-Східної Європи.

У рамках реалізації Плану дій від 01.02.07 набула чинності угода між Україною та ЄС про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом. Очікується, що вже найближчим часом буде ратифікована й угода про визначення загальної участі України в операціях ЄС із врегулювання криз. Набуття чинності цих угод має підвищити рівень нашого співробітництва з ЄС у сфері Європейської політики безпеки та оборони.

У статті Х. Солани, в якій він пише про успішність проекту СЄПБО, у своїх прогнозах щодо майбутнього одну з провідних ролей у сфері безпеки на Європейському континенті він надає саме Україні. Він визнає її геополітичну місію поряд з такими державами як Туреччина та Росія.

Заходи із нарощування миротворчого потенціалу в регіоні здійснює й НАТО. Так в червні 2009 року з метою реалізації положень Меморандуму про взаєморозуміння між кабінетом Міністрів України і штабом Верховного

головнокомандувача Об'єднаних сил НАТО на Атлантиці та штабом Верховного командувача Об'єднаних сил НАТО в Європі, щодо забезпечення підтримки операцій НАТО з боку України (Ратифікований Законом України від 3.03.04 № 1607-IV) була прийнята Постанова КМУ № 598.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення підтримки з боку України міжнародних миротворчих операцій та навчань» зобов'язує затвердити Каталог можливостей України щодо підтримки міжнародних миротворчих операцій та навчань і визначити порядок оновлення та використання інформації, що міститься в ньому.

Як пріоритет у забезпеченні національної безпеки України чинними нормативними актами визначена інтеграція України як в європейський політичний, економічний, правовий простір (ЄС), так і в євроатлантичний простір безпеки (НАТО). Таким чином, ідеальним для України був би вступ до обох інтеграційних об'єднань. Це підтверджено і в Указі Президента В. Ющенка «Питання Військової доктрини України» № 702/2005 від 21.04.05, який свідчить: «... Виходячи з того, що НАТО і ЄС є гарантами безпеки і стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях». Проте відомо, що якщо НАТО висуває достатньо прості критерії, досягти їх цілком під силу Україні, яка могла вже приєднатися до Плану дій щодо вступу в 2006 р., то Європейський Союз поки що відмовляється зафіксувати навіть перспективу вступу до нього України. Тому цілком логічно розглянути, у першу чергу, пріоритети національної безпеки, які найкраще будуть реалізовані у разі вступу України в НАТО. Серед них:

– створення сприятливих зовнішньополітичних умов для стійкого економічного та соціального розвитку країни, підвищення її конкурентоспроможності, стимулювання високотехнологічних виробництв;

– запобігання втручанню у внутрішні справи України і відсіч посяганням на її державний суверенітет і територіальну цілісність;

– сприяння ліквідації конфліктів, у першу чергу в прикордонних з Україною регіонах, участь у міжнародній миротворчій діяльності;

– боротьба з міжнародним тероризмом, розповсюдженням ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів їх доставки, незаконними постачаннями продукції і технологій оборонного призначення та подвійного використання;

– прискорення реформування та модернізації Збройних Сил України та інших воєнізованих формувань з метою забезпечення їх здатності дати адекватну відповідь на реальні та потенційні загрози Україні, рішення проблеми утилізації;

– введення системи демократичного цивільного контролю військової організації й правоохоронних органів нашої держави;

– ліквідація наслідків катастроф техногенного та природного походження.

Позиції військових експертів та науковців щодо участі України в міжнародній миротворчій діяльності як важливій складовій її зовнішньої політики та забезпечення національної безпеки знайшли своє відображення в Стратегії миротворчої діяльності України.

Президент України 12.03.09 затвердив та увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стратегію миротворчої діяльності України».

У Стратегії визначено пріоритетні цілі участі України в міжнародній миротворчій діяльності:

– збереження та розширення активної присутності України в міжнародній діяльності, спрямованої на підтримання миру та безпеки;

– підвищення міжнародного авторитету України та підтвердження її прагнень до інтеграції в європейський та євроатлантичний безпековий простір;

– забезпечення реалізації національних інтересів.

Участь України в миротворчій діяльності забезпечує активну її присутність у світових політичних процесах і є одним з основних напрямів державної політики з питань національної безпеки.

Враховуючи значимість миротворчої діяльності в забезпеченні міжнародного миру та створенні сприятливих умов для розвитку та безпеки нашої держави, слід приділити основну увагу розширенню участі України в міжнародних миротворчих операціях.

При поступі до досягнення цілей та завдань реалізації національних інтересів України через механізми участі в міжнародній миротворчій діяльності, що викладені в Стратегії, необхідно акцентувати увагу на деяких актуальних позиціях, що потребують опрацювання.

При впровадженні заходів по досягненню поставлених цілей необхідно врахувати існування певного фактора нестабільності в Європі та геополітичне положення України.

На даному етапі необхідно направити основні зусилля на побудову безпекового середовища безпосередньо в найближчому оточенні.

Це вимагає пропорціонального нарощування миротворчого потенціалу України в різних векторах.

У цьому сенсі потребує особливої уваги і є досить перспективним Чорноморський регіон.

Будучи морською державою, Україна не в повному обсязі використовує свій миротворчий потенціал військово-морського флоту.

Під час зустрічі з Генеральним секретарем ООН Пан Ги Муном в рамках робочого візиту Міністра зовнішніх справ України до США 12.12.09 питання участі України в миротворчих заходах Чорноморського регіону було винесено окремо. На зустрічі була досягнута домовленість між МЗС України та Секретаріатом ООН щодо створення робочої групи, яка буде працювати над підвищенням миротворчого потенціалу України.

Були обговорені питання посилення ролі ООН у боротьбі проти морського піратства та глобальний характер проблеми, яка вже не обмежується територіальними водами Сомалі і Аденською затокою. Також були детально обговорені виклики та загрози, які виникають

в зв'язку з цим перед українськими моряками.

Висновки. Для досягнення поставленої мети щодо збереження та розширення активної присутності України в міжнародній діяльності необхідно не лише говорити про активізацію діяльності, спрямованої на розширення представництв України у Секретаріаті ООН, департаментах миротворчих операцій, керівних структурах миротворчих операцій, а виходити безпосередньо на максимальний рівень стандартів ООН, які дозволяють представляти державі до третин особового складу в миротворчій операції.

Таким чином за умов наявного миротворчого потенціалу держава отримає кількісну перевагу в командних структурах операцій, що дозволить реалізовувати національні інтереси в регіонах проведення миротворчих операцій.

Враховуючи важливість миротворчої діяльності як інструменту зовнішньої політики та досягнення відповідного рівня національної безпеки назріла необхідність створення національної системи підготовки миротворчих контингентів та персоналу до участі в міжнародних миротворчих операціях.

У цьому плані створення Об'єднаного оперативного командування є першим важливим кроком в цьому напрямі, але потребують врегулювання правові питання взаємодії та управління миротворчим персоналом Міністерства внутрішніх справ, Міністерства надзвичайних ситуацій.

Недоліки в системі підготовки та координації зусиль Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони України, Міністерства надзвичайних ситуацій при проведенні миротворчих операцій та шляхи їх усунення окреслені в Указі Президента України № 403/2008 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21.03.08 «Про заходи щодо забезпечення безпеки громадян України, які беруть участь у міжнародних миротворчих операціях у Косово»

У цьому контексті потребує окремого вивчення проблема підвищення привабливості

та престижу військової служби, що може бути досягнуто в першу чергу виокремленням та підвищенням соціально-правового захисту учасників миротворчих операцій.

Протягом останніх років спроби прийняти окремий закон про соціально-правовий захист учасників миротворчих операцій не принесли успіху. Таким чином у зв'язку з деякими проблемами матеріального характеру залишається відкритим питання правового захисту особового складу як миротворчого персоналу, так і миротворчого контингенту після проведення операцій та повернення в пункти постійної дислокації.

На нашу думку, доцільно розглянути можливість правового захисту миротворчого персоналу та миротворчого контингенту після завершення операції за аналогією застосування імунітету до представників Членів ООН згідно Конвенції про привілеї і імунітети Об'єднаних Націй.

Відповідно до розділу 12 Конвенції про привілеї і імунітети Об'єднаних Націй для

повної незалежності при виконанні службових обов'язків представниками членів організації надається судово-процесуальний імунітет по відношенню до сказаного, написаного, а також по відношенню до всіх дій, що здійснені ними при виконанні службових обов'язків. Цей імунітет продовжує поширюватись навіть після того, як особи, яких це стосується, уже не є представниками організації.

Відсутність в національному законодавстві норми щодо правового захисту колишніх учасників миротворчих операцій може в майбутньому призвести до ряду негативних наслідків в площині можливого перегляду легітимності застосування сил та засобів у миротворчих операціях.

Наша держава не може стояти осторонь від магістральних шляхів розвитку сучасних світових процесів у сфері безпеки і тому питання миротворчої діяльності України залишається актуальним та таким, що потребує особливих наукових досліджень у різних галузях наук, у тому числі й права.

Анотація

Стаття присвячена сучасним тенденціям та перспективам миротворчої діяльності України на теренах СНД та Чорноморському регіоні.

Ключові слова: миротворча діяльність, потенціал, військово-технічна сфера, правовий захист.

Аннотация

Статья посвящена современным тенденциям и перспективам миротворческой деятельности Украины на территории СНГ и Черноморском регионе.

Ключевые слова: миротворческая деятельность, потенциал, военно-техническая сфера, правовая защита.

Koropatnik I.M. On the issue of peacekeeping potential of Ukraine

Summary

Article is devoted to current trends and prospects of peacekeeping activity of Ukraine in the territory of the CIS and the Black Sea region.

Key words: peacekeeping activity, potential, military and technical sphere, legal protection.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254>

2. Указ Президента України “Про Воєнну доктрину України” від 15 червня 2004 року № 648 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>
3. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року № 964-IV 648 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
4. Закон України “Про міжнародні договори України” від 29 червня 2004 року № 1906– IV – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
5. Закон України “Про оборону України” від 5 жовтня 2000 року № 2020-III – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
6. Закон України “Про участь України в міжнародних миротворчих операціях” від 23 квітня 1999 року № 613-XIV – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1941-17
7. Закон України “Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав” від 2 березня 2000 року № 1518-III – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1518-14>
8. Закон України “Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України” від 22 лютого 2000 року № 1479-III III – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1479-14>
9. Закон України “Про Збройні Сили України” від 6 грудня 1991 року № 1934-XII – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
10. Наказ Міністра оборони України “Про затвердження Концепції організації міжнародного співробітництва у Збройних Силах України від 28 червня 2001 року № 224
11. Кириченко С.О., Руснак І.С., Кошно В.Д. //Міжнародна миротворча діяльність і національні інтереси України//Труди академії, 2011
12. Кивлюк В.С.//Погляди на формування та функціонування системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України //Наука і оборона // 2009, № 2
13. Науково-дослідна робота з питань дослідження умов, шляхів і способів реалізації національних інтересів України через участь у міжнародній миротворчій діяльності//Національна академія оборони України//2007
14. Sam Daws The Role of Regional Organizations: Introduction, Documents on Reform of the United Nations//Taylor, Paul, ed.; Sam Daws, ed.-Aldershot:Dartmouth, 1997
15. Авторський колектив під керівництвом Перепелиці Г.М. Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки//Монографія//Київ//Стилос//2012